

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

ГАВРИЛЕНКО Лариса Миколаївна

УДК 373.578.016:784 (043.3)

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ВОКАЛЬНОЇ
КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ШКОЛАХ МИСТЕЦТВ**

13.00.02 – теорія та методика музичного навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Печенюк Майя Антонівна,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
заступник декана педагогічного факультету
з наукової роботи та інформатизації
навчального процесу, професор кафедри методики
музичного виховання, вокалу і хорового диригування

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор,
Кучменко Елеонора Миколаївна,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
Вільного міжнародного університету
розвитку людини “Україна”;

кандидат педагогічних наук, доцент
Маруфенко Олена Вікторівна
доцент кафедри вокального мистецтва
Сумського державного університету
імені А.С.Макаренка

Захист відбудеться “15” січня 2010 р. о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, за адресою 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, за адресою 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “10” грудня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.В.Козир

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із основних завдань сучасної школи є створення такої системи навчання і виховання, яка б забезпечувала освітні потреби кожного учня відповідно до його нахилів, інтересів, можливостей. Нині гостро постає завдання удосконалення навчально-виховного процесу з музичного виховання, ранньої професіоналізації молодого покоління, забезпечення відповідних умов навчання, стимулювання їх внутрішніх сил до саморозвитку і самовиховання.

Основним підґрунтям у вихованні й розвитку природного співочого інстинкту дітей є вітчизняна вокальна музично-педагогічна спадщина, широке використання народного джерела – пісні, тому що спів є невід’ємною частиною української музичної освіти і культури.

Необхідність вивчення проблеми формування основ вокальної культури дітей молодшого шкільного віку полягає в обмеженому висвітленні практичного досвіду в науково-методичних джерелах, залишених у спадок вокальними педагогами. Потреба дослідження проблеми посилюється у зв’язку з браком новітніх програм та методик з навчання дітей в класі сольного співу, професійних викладачів з фаховою освітою для шкіл мистецтв. У широкому спектрі саме школа мистецтв здатна поєднати практичну (виконавську) діяльність та опанування мови мистецтва з відшліфуванням навичок і майстерності виконавця, вибору в майбутньому мистецької професії.

Для дослідження нами обрані учні молодшого шкільного віку шкіл мистецтв, тому що саме у дітей даної вікової категорії виявляється стабільність у розвитку їхніх голосів, схожість голосів дівчаток та хлопчиків.

Основи методики вокального виховання дітей заклали вітчизняні педагоги-музиканти Д.Бортнянський, В.Верховинець, М.Дилецький, Ф.Колесса, М.Леонтович, М.Лисенко, С.Людкевич, К.Стеценко, Б.Яворський.

Концептуальні положення музичної педагогіки розкриваються у дослідженнях Л.Масол, О.Олексюк, Г.Падалки, О.Ростовського, О.Рудницької, О.Щолокової; історичні та культурологічні аспекти розвитку вокального мистецтва та вокального виконавства розглядаються у працях В.Антонюк, В.Багадурова, Н.Ветлугіної, В.Іванова, І.Назаренко, В.Шацької; розвиток музичних здібностей та психологічні засади вироблення умінь та навичок висвітлюються Ф.Гоноболіним, В.Макаровим, М.Микишею, І.Павловим, Б.Тепловим; методика викладання музики в загальноосвітній школі розглядається у працях вітчизняних і зарубіжних науковців Е.Абдулліна, О.Апраксіної, О.Ростовського, Л.Хлебнікової; питання методики викладання сольного співу розкривають Л.Люш, Н.Гребенюк, М.Жишкович, А.Зданович, О.Маруфенко, Н.Малишева, А.Менабені, В.Чапліна, О.Юрко, Ю.Юцевич.

У науково-методичній літературі проблема розвитку голосу дітей розглядалася в різних аспектах, а саме: вивчено методику вокально-хорової роботи з дітьми (Л.Венгрус, К.Малініна, Л.Сверлюк, О.Чурикова-Кушнір);

висвітлено питання особливостей будови голосового апарату дітей та пропаганди бережливого ставлення до голосу (Л.Дмитрієв, О.Лайко, І.Левідов, В.Морозов, Ж.Романова); вивчено питання вікових особливостей розвитку психіки молодших школярів (Л.Венгер, М.Заброцький, В.Кантарович, В.Кузьменко, В.Кутішенко, С.Максименко); акцентовано увагу на процесі творчого розвитку молодших школярів (М.Алеїников, В.Холоденко, Т.Браницька); досліджено навчальні процеси в закладах позашкільної спеціалізованої мистецької освіти (Т.Калашникова, В.Кващук, В.Крюкова, С.Ліпська); висвітлено питання формування музично-естетичної культури молодших школярів (Н.Гузій, М.Давидова, О.Коваль); приділено увагу педагогічним умовам формування вокально-мовленнєвої культури майбутніх учителів музики (Л.Азарова, Н.Швець); розглянуто взаємодію вокального і методичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музики (Л.Василенко).

Водночас недослідженими залишилися питання методики вокального навчання молодших школярів у класі сольного співу, не розкрито сутність поняття „основи вокальної культури”, не розроблено педагогічні умови формування основ вокальної культури молодших школярів у школах мистецтв.

Актуальність, педагогічна значущість, недостатня теоретична і практична розробленість проблеми зумовили вибір теми нашого дисертаційного дослідження – *„Методика формування основ вокальної культури молодших школярів у школах мистецтв”*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри музики Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії та є складовою теми „Організація, методи, форми музично-виховної роботи в школах різного типу навчання”. Тему дисертації затверджено вченою радою Кам'янець-Подільського державного університету (протокол № 6 від 29.06.2006 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень в галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 1 від 23.01.2007 р.).

Мета дослідження полягає у розробленні, науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики та педагогічних умов формування основ вокальної культури молодших школярів у школах мистецтв.

Відповідно до мети дослідження було поставлено такі **завдання**:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в теорії та практиці шкіл мистецтв.
2. Визначити сутність поняття „основи вокальної культури”, його структуру.
3. Розробити критерії, показники та визначити стан сформованості основ вокальної культури у молодших школярів.
4. Розробити та експериментально перевірити методику формування основ вокальної культури молодших школярів.

Об'єкт дослідження: процес навчання сольного співу молодших школярів у школах мистецтв.

Предмет дослідження: методика формування основ вокальної культури молодших школярів у навчально-виховному процесі шкіл мистецтв.

Для вирішення поставлених завдань застосовувалися такі **методи:**

- *теоретичні:* історико-культурологічний та методичний (вивчення динаміки розвитку навчання дітей співу, аналіз науково-методичної літератури та чинних програм з сольного співу для шкіл мистецтв); пошуково-збирацький (вивчення теоретичного та методичного матеріалу з мистецької та вокальної педагогіки, психології, фоніатрії щодо розвитку співацького голосу дітей у домутаційний період); аналіз, синтез, порівняння, класифікація, абстрагування, конкретизація наукової інформації;
- *емпіричні:* узагальнення вокально-педагогічного досвіду з проблеми формування основ вокальної культури молодших школярів у школах мистецтв, цілеспрямоване спостереження, опитування (усне та письмове), бесіди, творчі завдання, анкетування, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний);
- *статистичні:* опрацювання отриманих даних, доведення ефективності результатів педагогічного експерименту, відображення їх у графічних та табличних формах.

Концептуальною ідеєю дослідження є створення методики формування основ вокальної культури для шкіл мистецтв, яка базується на здобутках вітчизняної музично-педагогічної спадщини.

Організація дослідження. Дослідження проводилося у три етапи.

На *першому* етапі (2005–2006 рр.) виконано теоретичний аналіз філософської, історичної, культурологічної, психологічної, музично-педагогічної, мистецтвознавчої та методичної літератури; розроблено теоретичну концепцію дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження; розроблено програму і методику експериментальної роботи, визначено критерії діагностики рівнів сформованості основ вокальної культури молодших школярів; проведено констатувальне експериментальне дослідження.

На *другому* етапі (2006–2007 рр.) проаналізовано стан сформованості основ вокальної культури молодших школярів шкіл мистецтв, узагальнено зібраний матеріал, теоретично обґрунтовано та упорядковано методи формування основ вокальної культури; розроблено програму та практичні рекомендації навчання дітей співу; тривало експериментальне дослідження; перевірялася ефективність розробленої методики порівняно з контрольними групами шкіл початкової спеціалізованої мистецької освіти.

На *третьому* етапі (2007–2008 рр.) завершено формувальний експеримент, теоретично узагальнено його результати, проведено його кількісний і якісний аналіз, сформульовано загальні висновки дослідження.

Дослідно-експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі музичної студії Хмельницького музичного училища імені В.Заремби, дитячої музичної школи

імені В.Борисова міста Богодухова Харківської області, Кам'янець-Подільської дитячої хорової школи Хмельницької області, школи мистецтв міста Хмельницького, Мукачівської дитячої школи мистецтв №1 імені С.Мартона Закарпатської області.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *уперше*:

- *розкрито* сутність поняття „основи вокальної культури“ та визначена його структура;
- *розроблено* критерії та показники сформованості основ вокальної культури молодших школярів;
- *розроблено* методiku формування основ вокальної культури молодших школярів шкіл мистецтв.

Здійснено упорядкування методів вокального навчання відповідно до поетапного процесу формування основ вокальної культури.

Практичне значення дослідження полягає у можливості практичного впровадження розробленої методики формування основ вокальної культури молодших школярів у роботу шкіл різного типу навчання, які входять до складу початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів: школи мистецтв, хорові, музичні студії, гімназії, ліцеї та коледжі; у роботу загальноосвітніх шкіл. Матеріали дисертаційного дослідження можуть застосовуватися в удосконаленні курсів „Методика викладання сольного співу”, „Методика музичного виховання”, „Охорона дитячого голосу” для підготовки студентів музично-педагогічних і мистецьких спеціальностей вищих навчальних закладів.

Апробація та впровадження результатів дослідження відбувалися безпосередньо в процесі педагогічної роботи дисертанта в музичній студії Хмельницького музичного училища імені В.Заремби, під час читання спецкурсів „Методика викладання співу”, „Охорона дитячого голосу”, „Методико-виконавський аналіз вокально-педагогічного репертуару”. Основні положення та результати дослідження оприлюднено на міжнародних конференціях: „Освіта, культура та мистецтво в добу цивілізаційної глобалізації” (Харків, 2007), „Харків у контексті світової музичної культури: події та люди” (Харків, 2008); всеукраїнських науково-практичних конференціях: „Мистецька освіта та мистецтво освіти в контексті формування сталого суспільства” (Київ, 2005), „Художня культура і освіта: традиції, сучасність, перспективи” (Мелітополь, 2006); на звітних науково-практичних конференціях викладачів та аспірантів Кам'янець-Подільського національного університету імені І.Огієнка (Кам'янець-Подільський, 2005-2008); у виступах з тематичними доповідями на обласних семінарах викладачів вокалу Хмельницького обласного науково-методичного центру культури і мистецтв (2005-2009).

Розроблена методика формування основ вокальної культури впроваджена в навчально-виховний процес музичної студії Хмельницького музичного училища імені В.Заремби (довідка про впровадження № 3 від 2.09.08.), дитячої музичної школи імені В.Борисова Богодухова Харківської області (довідка

№40 від 28.05.08), Кам'янець-Подільської дитячої хорової школи Хмельницької області (довідка № 20 від 15.05.08), шкіл мистецтв Хмельницького (довідка №01-22-73 від 11.09.08) та Мукачеве Закарпатської області (довідка № 1 від 23.06.2009). Загалом експериментальним дослідженням охоплено 272 особи.

Публікації. Основні наукові результати дослідження висвітлено у 9 одноосібних публікаціях, 6 із них – у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, у посібниках „Клас сольного співу. 1-3 класи шкіл мистецтв. Вокально-педагогічний репертуар”, „Програма та методичні поради. Клас сольного співу. 1-8 класи початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів”.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (256 позицій, з них 3 – іноземними мовами) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 239 сторінок, з них – 164 основного тексту, додатки – на 30 сторінках. Робота містить 23 таблиці, 4 рисунка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, окреслено об'єкт, предмет і мету дослідження, сформульовано завдання роботи, розкрито його методологічні, теоретичні засади, подано характеристику використаних методів дослідження, висвітлено наукову новизну, практичну значущість, наведено відомості про етапи та апробацію дослідницької роботи і впровадження її результатів.

У **першому розділі** – *„Розкриття проблеми формування основ вокальної культури в теорії і практиці вітчизняної музичної педагогіки”* викладено історичний аспект становлення вітчизняної співацької освіти (О.Апраксіна, Т.Ліванова, С.Людкевич, І.Назаренко, І.Погоніна, Т.Танько, С.Уланова). Для розкриття питань проблеми формування основ вокальної культури, проаналізовано розвиток методичної думки педагогів вокалу та нерозривно пов'язаний з цим стан музичної освіти. Акцентовано увагу на просвітницькій ролі Києво-Могилянської академії у становленні педагогічних поглядів її випускників М.Дилецького, С.Полоцького, Д.Ростовського, Г.Сковороди у галузі вокальної роботи з дітьми молодшого шкільного віку (Д.Вишневський, В.Іванов, Г.Козицький, Б.Мітюров, А.Омельченко, Н.Успенський, З.Хижняк).

Відповідно до концепції дослідження розкрито методичні засади навчання дітей співу вітчизняних діячів, а саме:

- ставлення до народної пісні як найправдивішого за своєю художньою й етичною сутністю життєвого явища, зрозумілого і доступного для дитячого сприймання (Ф.Колесса, М.Леонтович, К.Стеценко);
- збереження високого дзвінкого дитячого звучання, усвідомлене виконання пісень (М.Дилецький, М.Лисенко);

- визнання провідної ролі фольклору в музичній освіті школярів (Я.Степовий, К.Стеценко);
- прагнення до вільного володіння нотною грамотою та розвитку природного співочого інстинкту української нації (С.Людкевич);
- ознайомлення молодших школярів на початковому етапі вокального навчання з ритмічними характеристиками пісні – ритм-динаміка-мелодія, спів по нотах (М.Леонтович, Ф.Колесса);
- розвиток асоціативно-естетичного мислення дітей молодшого віку, а саме: цілеспрямоване керівництво вчителем процесом нагромадження музичних вражень на початковому етапі вокального навчання (Б.Яворський);
- поєднання музики, хореографії і драматичного мистецтва під час процесу формування основ вокальної культури молодших школярів (В.Верховинець);
- системність та відповідність методики вокального виховання віковим можливостям дітей (С.Полоцький).

Для розкриття поняття „основи вокальної культури” проаналізовано праці сучасних учених у сфері філософії, культурології, естетики та мистецтвознавства, які дають визначення поняття „культура” (Т.Каракаш, М.Корінний, Е.Кучменко, П.Прибутько), в галузі загальної та мистецької педагогіки – поняття „духовної культури” та „музичної культури” (Ш.Амонашвілі, Н.Гузій, С.Деніжна, Д.Кабалевський, Г.Падалка, В.Сухомлинський). Серед низки визначень багатозначного поняття „культура” акцентовано увагу на культурі, як мірі реалізації творчого начала людини та виокремлено головну функцію культури – розвиток людини. Під музичною культурою особистості розуміють любов до музики і розуміння її в усьому багатстві форм і жанрів: особливе „відчуття музики”, що спонукає сприймати її емоційно, уміння чути музику як змістовне мистецтво, що несе в собі почуття і думки людини, життєві образи й асоціації, здатність відчувати внутрішній зв'язок між характером музики і характером виконання (Д.Кабалевський).

Вокальна культура передбачає здатність до передачі художнього образу вокального твору шляхом оволодіння голосовим апаратом при наявності відповідних знань та умінь, які дозволяють вирішувати художні й технічні завдання, що постають перед виконавцем (Л.Азарова, Л.Василенко, Л.Венгрус, О.Чурикова-Кушнір, Н.Швець, Ю.Юцевич).

У результаті аналізу наукових музично-теоретичних джерел було з'ясовано, що педагоги-методисти та науковці минулого і сучасності, які вирішували проблему розвитку дитячого голосу, акцентують увагу на різних ознаках основ вокальної культури молодших школярів, але не визначають однозначного поняття „основи вокальної культури”.

Спираючись на здобутки вітчизняної вокально-педагогічної спадщини з формування основ вокальної культури молодших школярів та вивчивши сучасні дослідження в галузі вокального мистецтва, ми пропонуємо таке визначення поняття „основи вокальної культури”. *Основи вокальної культури* – це здатність до втілення художньо-образного змісту вокального твору шляхом

використання сукупності елементарних знань з вокального мистецтва та виконавських навичок. Вироблення основ вокальної культури слугує підґрунтям майбутнього професіоналізму та особистісного розвитку дітей. Основи вокальної культури містять такі структурні компоненти:

- *організаційно-мотиваційний*, який передбачає стійке емоційно-позитивне ставлення до процесу учіння співу та зацікавленість у вокально-виконавському саморозвитку;
- *когнітивно-інформаційний*, який містить наявність елементарних теоретичних знань із галузі вокального мистецтва;
- *оцінювально-слуховий*, який полягає в здатності правильно оцінити якість звучання власного голосу та дати естетичну оцінку виконанню інших співаків;
- *усвідомлено-дієвий*, у процесі якого відбувається вироблення вокальних навичок;
- *виконавсько-творчий*, що виражає здатність до емоційно-художнього втілення вокальних творів під час прилюдного виконання.

Співвіднесення визначення поняття „основи вокальної культури” та визначень „вокальної культури”, які сформульовані в наукових дослідженнях останніх років, зумовило до уточнення та розширення поняття „вокальна культура“. Вокальна культура – це здатність до втілення художньо-образного змісту вокального твору шляхом використання сукупності вокально-виконавських навичок, які характеризуються точною інтонацією під час передачі голосом вокальної мелодії; точною атакою звуку, м’якою чи твердою відповідно до характеру виконуваного твору; правильним диханням з використанням нижньореберного-діафрагмального; кантиленою, високою співацькою позицією, чіткістю вимови приголосних та виразною артикуляцією; точністю передачі ритмічного малюнка, темпу, врахування під час виконання вказівок автора твору; вільним та природним звукоутворенням відповідно до узгодженої роботи голосового апарату; правильним фразуванням; емоційністю та музикальністю виконання; тембральним забарвленням звука; відчуттям стилю виконуваного твору; художньо-виконавською культурою. Вокальна культура має базуватися на найкращих традиціях вітчизняної вокально-педагогічної та світової спадщини, використання якої впливатиме на зростання професіонального володіння співацьким голосом.

У розділі доведена важлива роль психофізіологічного чинника у процесі вокального виховання дітей молодшого шкільного віку на основі аналізу праць лікарів-фізіологів (А.Лайко, І.Левідова, В.Морозова, І.Павлова, І.Сеченова), психологів (М.Блінової, Л.Венгер, Ф.Гоноболіна, М.Заброцького, В.Кузьменко, В.Кутішенка, С.Максименка, С.Рубінштейна), педагогів-методистів (Ш.Амонашвілі, В.Багадурова, Л.Дмитрієва, І.Кевішаса, Г.Лебедевої, Д.Люша, К.Малініної, М.Микиші, В.Шацької, М.Холоденко).

Зроблено висновки, що голос дитини змінюється у своїх основних якостях – за висотою, тембром, силою, діапазоном, регістрами та тривалістю звучання протягом усього терміну навчання в школі мистецтв, що складає

специфіку дитячого вокального виховання. Але у дітей молодшої вікової категорії виявляється деяка стабільність у розвитку їхніх голосів, схожість голосів дівчаток та хлопчиків. Саме в цьому віці дитячі голоси „срібляться”, „дзвенять“ і можуть бути загублені при невдалій методиці роботи з ними, і навпаки – з використанням ефективної методики буде збережено „зерно” тембру та основних природних якостей для майбутнього дорослого голосу.

У розділі викладено аналіз методичних робіт з розвитку дитячого голосу в історичній ретроспективі (Д.Аспелунда, В.Багадурова, Д.Бетса, Л.Венгрус, Н.Ветлугіної, Л.Дмитрієва, А.Доліво, Ф.Колесси, К.Малініної, І.Левідова, М.Леонтовича, С.Людкевича, Л.Работнова) та чинних програм класу сольного співу для шкіл мистецтв України (Н.Гребенюк, І.Євстіфеевої, Л.Манжос, О.Маруфенко, Т.Климчик). Підкреслено переваги та методичні хиби, які містять проаналізовані програми.

Аналіз чинних програм та методичної літератури для класу сольного співу шкіл мистецтв довів потребу проведення спеціальних досліджень для визначення сформованості основ вокальної культури молодших школярів. Проаналізувавши науково-методичну літературу, ми з'ясували, що, попри намагання окремих авторів до вирішення означеної проблеми, низка актуальних і важливих питань залишилася поза дослідницькою увагою.

У **другому розділі** „Дослідно-експериментальна робота з формування основ вокальної культури учнів молодшого шкільного віку у школах мистецтв” визначено критерії та рівні сформованості основ вокальної культури молодших школярів; вивчено результати констатувального експерименту, розроблено методику формування основ вокальної культури у молодших школярів шкіл мистецтв, визначено і обґрунтовано педагогічні умови та викладено зміст і результати формувального експерименту.

Відповідно до визначених структурних компонентів основ вокальної культури розроблено критерії й показники їх сформованості, а саме:

1. *Ступінь сформованості позитивного ставлення до розвитку власного голосу*, показником якого є прагнення до:

- нагромадження музичних та вокально-слухових вражень;
- систематичних занять співом;
- розвитку власного голосу.

2. *Ступінь засвоєння елементарних знань з галузі вокального мистецтва*:

- знання будови голосового апарату;
- обізнаність з елементарними поняттями галузі вокальної методики та вокального мистецтва (примарний тон, діапазон, регістри, спів кантілена, тембр, види вокалізації, співацьке дихання, атака звуку, вокальні жанри);
- уміння класифікувати дитячі голоси.

3. *Міра здатності до правильного слухового оцінювання якості звучання власного голосу та голосу інших*:

- постійний слуховий контроль за якістю звука;
- здатність адекватно оцінити виступ іншого.

4. Ступінь володіння елементарними вокальними навичками:

- правильне відтворення вокальної мелодії виконуваного твору;
- перевага головного резонування під час співу;
- переважне використання нижньореберного-діафрагмального дихання;
- атака звуку, м'яка або тверда відповідно до характеру виконуваного твору;
- уміння „тягнути звук” (або „зв'язувати” звуки);
- виразне відтворення змісту твору (чітка дикція, артикуляція);
- емоційне і музикальне виконання вокального твору.

5. Міра здатності до сценічного втілення художнього образу вокального твору:

- спроможність до емоційного-художнього показу під час прилюдного виконання;
- здатність до перетілення і передачі художнього образу.

Згідно із розробленими критеріями визначено рівні сформованості основ вокальної культури молодших школярів шкіл мистецтв.

Високий рівень. Учні цього рівня мають сформовану мотивацію до занять сольним співом, володіють елементарними знаннями в галузі вокального мистецтва. У їх виконанні присутні всі показники ступеня сформованості володіння вокальними навичками: точна інтонація, висока позиція звука протягом виконання твору, правильне співацьке дихання (нижньореберне-діафрагмальне), атака звука відповідає характеру твору; наявність кантилени, чітка дикція та виразна артикуляція, точне відтворення ритму, темпу, вільне звукоутворення, уміле фразування, музикальне та емоційне виконання. Учні демонструють високу сценічну, художньо-виконавську культуру, естетичний зовнішній вигляд.

Достатній рівень. Учні демонструють не цілком сформовану мотивацію до розвитку голосу, до систематичних занять. Знання елементарних вокальних понять поверхове. Під час виконання творів трапляється неточне інтонування вокальної мелодії, переважає головне резонування (висока співацька позиція), правильне співацьке дихання, чіткість вимови приголосних та наспівність голосних (дикція та артикуляція), сформована навичка „тягнути” звук, точна передача ритму та темпу, природне звукоутворення, вдається виконання з умілим фразуванням, присутня недостатня емоційність, сценічна і художньо-виконавська культура.

Середній рівень. Учні демонструють недостатньо сформовану мотивацію до власного вокального розвитку, до систематичних занять. Знання з вокальної методики обмежені, фрагментарні. Не завжди контролюють власне звучання, дають поверхову та неточну характеристику співу інших. У виконанні присутня неточність відтворення окремих звуків вокальної мелодії, нестабільність високої співацької позиції, не вироблені навички правильної атаки звуку, недостатнє володіння співацьким диханням, не завжди виразна дикція та артикуляція, нестабільне володіння співом кантилена, неузгоджена робота голосового апарату (скутість нижньої щелепи чи горловий спів),

неемоційне виконання, неяскраве тембральне забарвлення, недостатньо розвинена художньо-виконавська культура.

Низький рівень. В учнів відсутнє цілеспрямоване прагнення до систематичного вокального навчання, вони відвідують заняття за вимогою батьків. Знання з питань вокальної методики та вокального мистецтва неповні, обмежений вокально-слуховий контроль. Під час виконання творів проявляється нестабільна інтонація, брак високої співацької позиції (спів „на горлі”, „носовий призвук”), „в’яла” атака звука, недостатнє володіння співацьким диханням (переважає ключичне дихання), відсутній кантиленийний спів, невиразна вокальна мова, допускаються неточності у відтворенні ритму та темпу творів, відсутнє уміння фразування, нерозвинена виконавська культура.

Констатувальним експериментом було охоплено респондентів чотирьох категорій: учні контрольної групи – 90 осіб, експериментальної – 90 осіб, учителів – 25, батьків – 30, представників адміністрацій шкіл – 12.

Анкетування та усне опитування викладачів під час проведення констатувального експерименту у початкових спеціалізованих мистецьких закладах виявило такі проблеми:

- гостру потребу у професійних викладачах академічного співу;
- незабезпеченість шкіл науково-методичною літературою та технічним оснащенням, вокально-педагогічним репертуаром з сольного співу, україномовними програмами, методикою вокального навчання і виховання дитячого голосу;
- малий попит на заняття академічним співом;
- недостатня зацікавленість, підтримка та пропаганда академічного співу.

Констатувальний експеримент дав змогу визначити суть означеної проблеми з формування основ вокальної культури. Майже половина учнів молодших класів шкіл мистецтв на початку експерименту знаходилися на середньому рівні (41,1% КГ та 42,2 % ЕГ). Перевага середнього рівня пояснюється тим, що на вокальний відділ шкіл мистецтв вступають діти, які вже мають природні голосові дані, але їх вокальні навички та вміння потребують професійного виховання. Перевага низького рівня над високим спричинена тим, що більшість вступників не володіє співом кантилена, їхнє виконання характеризується неточністю інтонації, в’ялою дикцією та непевною атакою звука, не вихована художньо-виконавська культура.

Під педагогічними умовами процесу формування основ вокальної культури молодших школярів розуміють спеціально створені обставини, необхідні й достатні для ефективного проходження вказаного процесу (Г.Падалка). Педагогічними умовами, які сприятимуть формуванню основ вокальної культури молодших школярів у школах мистецтв було визначено:

- *створення позитивної атмосфери навчання в класі сольного співу.*

Дотримання цієї умови залежить від досягнення такого характеру спілкування між учителем та учнем, де учень буде впевненим, що його дії та звучання голосу не будуть критично сприйняті. Повна і беззаперечна довіра до вчителя,

до його мудрості і доброзичливості – запорука досягнення відкритого, зацікавленого ставлення учня до занять;

- *здійснення систематичного педагогічного впливу на вокально-художній розвиток молодшого школяра у єдності з постійним спонуканням його до самоконтролю і самооцінки.* Педагогічна умова забезпечує поєднання чинників зовнішнього впливу на вокально-художній розвиток учнів із активізацією внутрішніх резервів саморозвитку та стимулювання мистецько-оцінювальної діяльності учня;

- *проведення занять у поєднанні зі слуханням та аналізом зразків вокальної музики.* Вирішальне значення у здійсненні вказаної умови має матеріально-технічне забезпечення навчального процесу, а саме: наявність класної аудиторії для занять сольним співом з відповідною акустикою та добре налагодженим фортепіано, відеотекою, аудіо- та СД-записами виступів видатних вітчизняних та зарубіжних співаків й дитячих професійних колективів та солістів;

- *розширення обізнаності у вокально-педагогічному репертуарі у єдності із піклуванням про збереження в учнів індивідуальних художніх нахилів.* Дотримання цієї умови сприяє ознайомленню учнів із вокально-педагогічним репертуаром, який відповідає вокально-технічному та художньо-виконавському рівням учня. При цьому важливо зберегти у молодших школярів безпосередність дитячого сприйняття, щирість реакції на виконувану вокальну музику.

- *постійна спрямованість учня на оприлюднення результатів вокально-художньої роботи.* Педагогічна умова створює найбільш надійний шлях, який дає змогу уникнути учневі серйозних душевних хвилювань, це – постійна спрямованість на прилюдний виступ, створення в класі необхідного облаштування з урахуванням завдань, які учень вирішує на сцені.

Вказані умови комплексно охоплюють процес формування основ вокальної культури молодших школярів. Невиконання однієї з них негативно впливатиме на навчально-виховний процес у цілому.

У ході дослідження було розроблено методика з основ формування вокальної культури, метою якої визначено активізацію процесу навчання сольного співу молодших школярів у школах мистецтв на національних вокально-естетичних здобутках, та розгляд процесу формування основ вокальної культури як закладення фундаменту їх майбутньої професійності.

Основними завданнями методики вважаємо:

- активізацію процесу навчання молодших школярів сольному співу в школах мистецтв;
- використання теоретичних знань національної та світової вокальної спадщини;
- здійснення добору методів для вироблення елементарних вокальних навичок та їх поетапного використання;
- оволодіння молодшими школярами вітчизняним вокальним репертуаром;

- виховання художньо-виконавської культури.

Досягненню мети, реалізації завдань навчання сприяє комплекс методів і прийомів навчання, що складається із трьох груп.

Першу групу методів і прийомів спрямовано на нагромадження музичних та вокально-слухових вражень молодших школярів, що передбачає залучення їх до:

- постійного слухання зразків класичної інструментальної та вокальної музики;
- відвідування концертів;
- аналізу власного виступу й співу інших.

Друга група методів і прийомів навчання зорієнтована на вокально-технічний розвиток учнів молодших класів і передбачає залучення їх до:

- теоретичного ознайомлення з елементарними поняттями у галузі вокальної методики і вокального мистецтва (показ, пояснення, розповідь, бесіди);
- виконання систематизованих вокально-тренувальних вправ, підібраних індивідуально за принципом послідовності та поступовості (розспівування, дихальна та артикуляційна гімнастика, виразне декламування текстів виконуваних творів, виконання вокалізів та вокального репертуару);
- активізації сенсорно-слухових зв'язків, активізації роботи голосових складок, вироблення точного інтонування;
- вироблення правильного співацького дихання та формування змішаного голосоутворення.

Третя група методів і прийомів підпорядкована меті розвитку в молодших школярів умінь виразного виконавського втілення художніх образів вокальної музики. Ця група передбачає формування таких умінь:

- розвитку емоційності (прийоми впливу на емоційність учня та зміну тембру відповідно до змісту та стилю виконуваного твору);
- свідомого контролю і регулювання власного емоційного стану (ознайомлення із засобами психологічного налаштування на прилюдний виступ);
- естетизації одягу та поведінки на сцені.

У результаті дослідження визначено етапи процесу формування основ вокальної культури молодших школярів шкіл мистецтв. Передбачається, що на кожному з них мають використовуватися всі групи методів, проте з різною інтенсивністю. Акцентуація тих чи інших методів і прийомів визначається навчально-виховною метою етапу.

Етапами методики формування основ вокальної культури визначено:

організаційно-мотиваційний – присвячений створенню позитивної мотиваційної установки щодо розвитку власного голосу дітей молодшого шкільного віку, накопичення у них відповідних знань та слухових уявлень;

усвідомлено-дієвий – призначений для формування вокально-технічних навичок;

художньо-орієнтований – спрямований на творче застосування учнями отриманих знань і вмінь в умовах прилюдного виконання.

Упродовж усіх етапів застосовувалися наступні методи і прийоми формування основ вокальної культури молодших школярів: створення позитивної атмосфери на уроці, розспівування, виконання поспівок, вправ на розвиток співацького дихання, чіткої дикції та виразної артикуляції, виконання вокалізів та вокального репертуару, постійний слуховий контроль за якістю звука, спонукання до емоційного відтворення художньо-образного змісту вокального твору та оцінювання власної культури виконання під час виступу. Процес формування основ вокальної культури відбувався безпосередньо на заняттях з фаху (сольний спів, по 45 хвилин двічі на тиждень) та під час концертних виступів учнів.

Експериментальна апробація ефективності запропонованої методики з формування основ вокальної культури молодших школярів шкіл мистецтв проводилася на базі таких початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів: музичної студії Хмельницького музичного училища імені В.Заремби, дитячої музичної школи імені В.Борисова міста Богодухова Харківської області, Кам'янець-Подільської дитячої хорової школи Хмельницької області, Хмельницької дитячої школи мистецтв й Мукачівської школи мистецтв №1 імені С.Мартона Закарпатської області упродовж 2005-2008 років. Експериментальні групи працювали за методикою автора (учні музичної студії та Хмельницької школи мистецтв під керівництвом автора, решта – під керівництвом викладачів сольного співу). З учнями контрольної групи проводилася робота за традиційною методикою. Статистичний аналіз та узагальнення результатів експериментального дослідження забезпечили достовірну оцінку ефективності розробленої і теоретично обґрунтованої методики формування основ вокальної культури молодших школярів у школах мистецтв.

Результати впровадження запропонованої методики відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка сформованості основ вокальної культури молодших школярів

Рівні сформованості основ вокальної культури	Експериментальна група				Контрольна група			
	До початку експерименту		Наприкінці експерименту		До початку експерименту		Наприкінці експерименту	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Високий	9	10	37	41,1	10	11,1	21	23,3
Достатній	23	25,6	34	37,8	22	24,4	27	30
Середній	38	42,2	16	17,8	37	41,1	31	34,4
Низький	20	22,2	3	3,3	21	23,4	11	12,3

Застосування розробленої методики формування основ вокальної культури мало позитивний вплив на зміни в ієрархії вказаних рівнів. Так, якщо до проведення експерименту високого рівня досягли 10% досліджуваних, то після проведення експерименту їхня кількість збільшилася до 41,1%, низький рівень з 22,2% знизився до 3,3%, середній рівень – з 42,2% до 17,8%, достатній з 25,6% виріс до 37,8%. Отримані дані доводять істотне збільшення кількості учнів у експериментальній групі з високим (на 31,1%) та достатнім (на 12,2%) рівнями, що значно переважає аналогічні показники у контрольній групі (на 12,2% та 5,6% відповідно).

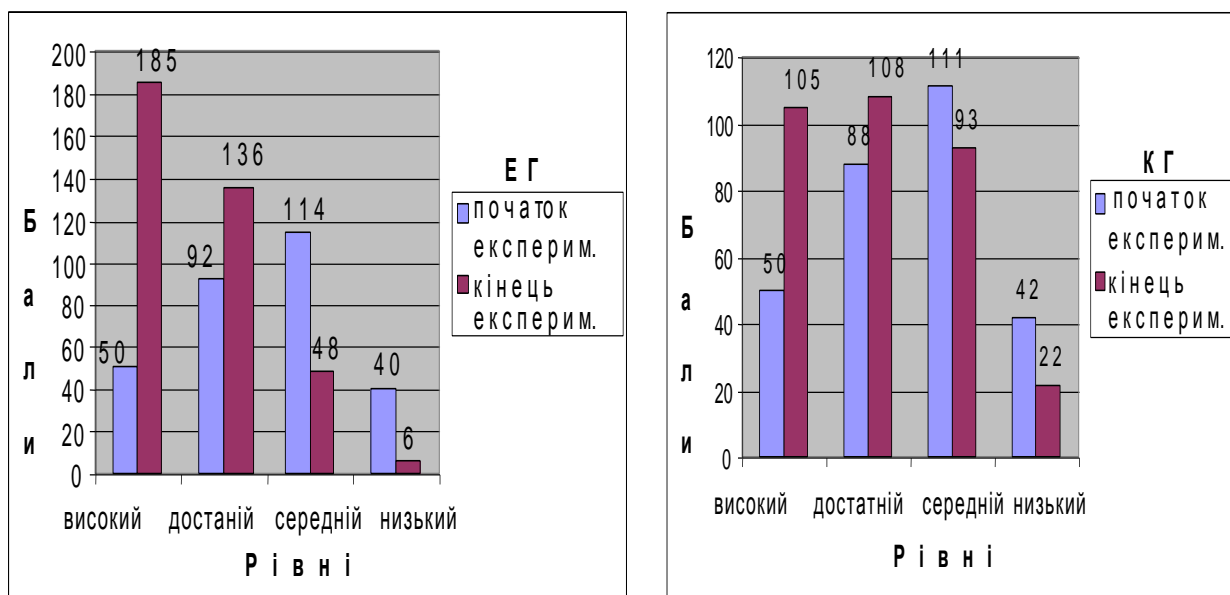

Рис. 1. Порівняння динаміки формування основ вокальної культури молодших школярів в експериментальній і контрольній групах

Отже, весь хід дослідницької роботи та її результати засвідчили ефективність методики формування основ вокальної культури молодших школярів шкіл мистецтв та доцільність її впровадження у навчальний процес позашкільних закладів мистецької освіти, гурткову й позакласну роботу загальноосвітніх шкіл.

ВИСНОВКИ

У дисертації викладено теоретичне узагальнення та запропоновано практичне вирішення проблеми формування основ вокальної культури молодших школярів у школах мистецтв. Спираючись на здобутки вітчизняної музично-педагогічної спадщини у галузі вокального виховання дітей молодшого шкільного віку, систематизовано критерії виміру основ вокальної культури, розкрито сутність поняття „основи вокальної культури“, розроблено та апробовано методику формування основ вокальної культури молодших школярів шкіл мистецтв. Результати проведеного дослідження дали змогу зробити такі висновки:

1. Аналіз науково-методичної розробки проблеми розвитку дитячого голосу дав можливість визначити недостатнє вивчення проблеми формування основ вокальної культури молодших школярів у школах мистецтв, обґрунтувати потребу дослідження педагогічних умов і розробки методики формування основ вокальної культури у класі сольного співу.

2. Спираючись на здобутки вітчизняної музично-педагогічної спадщини у сфері вокального виховання дітей молодшого шкільного віку, розкрито сутність поняття „основи вокальної культури”. Основи вокальної культури – це здатність до втілення художньо-образного змісту вокального твору шляхом використання сукупності елементарних знань з вокального мистецтва та виконавських навичок. Вироблення основ вокальної культури слугує підґрунтям майбутнього професіоналізму та розвитку особистості дитини. Вокальна культура вимагає втілення художньо-образного змісту вокального твору шляхом використання сукупності вокально-виконавських навичок, які характеризуються точною інтонацією; відповідною атакою звука; правильним диханням; кантиленою, високою співацькою позицією, чіткістю вимови приголосних та виразною артикуляцією; точністю передачі ритмічного малюнка, темпу; вільним та природним звукоутворенням; правильним фразуванням; емоційністю та музикальністю виконання; тембральним забарвленням звука; відчуттям стилю виконуваного твору; художньо-виконавською культурою. Основи вокальної культури включають такі компоненти: організаційно-мотиваційний, когнітивно-інформаційний, оцінювально-слуховий, усвідомлено-дієвий, виконавсько-творчий.

4. Відповідно до визначених структурних компонентів основ вокальної культури розроблено критерії й показники їх сформованості: ступінь сформованості позитивного ставлення до розвитку власного голосу (нагромадження музичних та вокально-слухових вражень, систематичні заняття співом, розвиток власного голосу); ступінь засвоєння елементарних знань з вокального мистецтва (знання будови голосового апарату; обізнаність з елементарними поняттями вокальної методики та вокального мистецтва; уміння класифікувати дитячі голоси); міра здатності до правильного слухового оцінювання якості звучання власного голосу та голосу інших (постійний слуховий контроль за якістю звука, здатність адекватно оцінити виступ іншого); ступінь володіння елементарними вокальними навичками (правильне відтворення вокальної мелодії, перевага головного резонування, переважне використання нижньореберного-діафрагмального дихання, точна атака звука, уміння „тягнути звук”, виразне відтворення змісту твору, емоційне і музикальне виконання вокального твору); міра здатності до сценічного втілення художнього образу вокального твору (спроможність до емоційного-художнього показу під час прилюдного виконання; здатність до перевтілення й передачі художнього образу).

5. Визначено стан сформованості основ вокальної культури молодших школярів шкіл мистецтв. Низький рівень переважає над високим удвічі. Майже половина учнів молодших класів шкіл мистецтв на початку експерименту

знаходилися на середньому рівні (41,1% КГ та 42,2 % ЕГ). Перевага середнього рівня пояснюється тим, що на вокальний відділ шкіл мистецтв вступають діти, які вже мають природні голосові дані, але їх вокальні навички та вміння потребують професійного виховання. Причини переваги середнього рівня сформованості основ вокальної культури у школах мистецтв пояснюються браком програм та дієвих методик, недостатнім технічним оснащенням та забезпеченням вокально-педагогічним репертуаром, незабезпеченість викладачами вокалу. Серед найпоширеніших недоліків у молодших школярів виявлено такі, як незнання елементарних понять з вокального мистецтва, відсутність слухового контролю за якістю звуку. Більшість учнів не володіє кантиленим співом, їхнє виконання характеризується неточністю інтонації, в'ялою дикцією та непевною атакою звуку. Під час прилюдних виступів вони демонструють відсутність емоційної передачі змісту виконуваного твору та низьку художньо-виконавську культуру.

6. Запропонована методика має визначене концептуальне положення, яке відрізняє її від існуючих методик – формування основ вокальної культури на національних здобутках. У розробленій методиці визначено мету, завдання, методи та прийоми формування основ вокальної культури молодших школярів шкіл мистецтв. Методика складається з трьох етапів: організаційно-мотиваційного, усвідомлено-дієвого та художньо-орієнтованого, відповідно до яких упорядковано методи. Педагогічними умовами визначено: створення позитивної атмосфери навчання на уроці сольного співу, здійснення систематичного педагогічного впливу на вокально-художній розвиток молодшого школяра в єдності із постійним спонуканням його до самоконтролю і самооцінки, постійна спрямованість учня на оприлюднення результатів вокально-художньої роботи, проведення занять у поєднанні із слуханням та аналізом зразків вокальної музики, розширення обізнаності у вокально-педагогічному репертуарі в єдності із піклуванням про збереження в учнів індивідуальних художніх нахилів. Застосування розробленої методики формування основ вокальної культури позитивно вплинуло на зміни в ієрархії визначених рівнів. Так, якщо до проведення експерименту високого рівня сягали 10% досліджуваних експериментальної групи, то після проведення експерименту їхня кількість збільшилася до 41,1%. Низький рівень помітно зменшився від 22,2% до 3,3 %. Це свідчить про ефективність запропонованої методики формування основ вокальної культури та доцільність її використання у навчально-виховному процесі шкіл мистецтв.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що створену методику можна впроваджувати в практику роботи не тільки шкіл мистецтв, а й усіх закладів початкової спеціалізованої мистецької ланки, в яких у навчально-виховний процес включають уроки сольного співу, це – гімназії, коледжі, ліцеї мистецтв, музичні студії при середніх спеціальних та вищих навчальних закладах, а також у загальноосвітніх школах. Запропоновану методику можна використовувати у середніх спеціальних та вищих навчальних закладах як мистецьких, так і педагогічних у викладанні дисциплін „Методика навчання

співу”, „Охорона дитячого голосу”, „Сольний спів“, „Постановка голосу“, у проведенні педагогічної та виконавської практики.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання екстраполяції висновків цієї роботи на інші вікові групи та на зміст викладання дисциплін „Музика”, „Музичне мистецтво” у загальноосвітній школі й „Методики навчання співу” у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. *Гавриленко Л.М.* К проблеме мутационного периода / Л.Гавриленко // Педагогічні основи навчально-виховного процесу у вищих закладах освіти України. – Харків : Стиль-видат, 2004. – С. 238–248.
2. *Гавриленко Л.М.* Психофізіологічний фактор як домінуючий у процесі вокального виховання дитини / Лариса Гавриленко // Теоретичні та практичні питання культурології : зб. наук. праць НМАУ, Мелітопольськ. держ. пед. ун-т. – Мелітополь : Сана, 2005. – Вип. 20. – С. 86–92.
3. *Гавриленко Л.М.* Історико-культурологічний аспект проблеми розвитку дитячого голосу / Лариса Гавриленко // Теоретичні та практичні питання культурології : зб. наук. праць НМАУ, Мелітопольськ. держ. пед. ун-т. – Мелітополь : Сана, 2006. – Вип. 22. – С. 70–76.
4. *Гавриленко Л.М.* Методичні засади навчання співу у працях вітчизняних педагогів-музикантів / Лариса Гавриленко // Зб. наук. праць. Кам'янець-Поділ. держ. ун-т; відп. ред. П.С.Каньоса. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М.І., 2006. – Вип. 9. – С. 131–133.
5. *Гавриленко Л.М.* Педагогічні умови формування основ вокальної культури учнів молодшого шкільного віку / Лариса Гавриленко // Зб. наук. праць Кам'янець-Поділ. нац. ун-т імені І.Огієнка. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2008. – Вип. XIV. – С. 126–129.
6. *Гавриленко Л.М.* Розспівування і вокаліз як складники вокального виховання учнів / Лариса Гавриленко // Мистецтво та освіта. – К, 2008 – №1 – С. 12-15.
7. *Гавриленко Л.М.* Історико-культурологічний аспект проблеми розвитку дитячого голосу / Лариса Гавриленко // Мистецька освіта та мистецтво освіти в контексті формування сталого суспільства : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 травня) – Ч. 2. – К, 2005. – С. 31–36.
8. *Гавриленко Л.М.* Анатомо-фізіологічні особливості співацького голосу у дітей шести-дев'яти років / Лариса Гавриленко // Харків у контексті світової музичної культури: події та люди : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (3-4 квітня). – Харків. : ХДАК, 2008. – С. 139–141.
9. *Гавриленко Л.М.* Місце розспівування у формуванні основ вокальної культури молодших школярів (у початкових спеціалізованих мистецьких закладах України) / Лариса Гавриленко // Освіта, культура та мистецтво в добу цивілізаційної глобалізації : матеріали міжн. наук. конф. (22-23 листопада). – Харків. : ХДАК, 2008. – С. 139–141.

АНОТАЦІЇ

Гавриленко Лариса Миколаївна. Методика формування основ вокальної культури молодших школярів у школах мистецтв. – Рукопис.

Дисертація на здобуття ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2010.

Дисертація присвячена проблемі формування основ вокальної культури молодших школярів у школах мистецтв. У дослідженні проаналізовано історичну, національну вокально-методичну літературу та чинні програми, методичні посібники й наукові розвідки з проблеми формування основ вокальної культури молодших школярів шкіл мистецтв. На цьому підґрунті розкрито сутність поняття „основи вокальної культури”: здатність до втілення художньо-образного змісту вокального твору шляхом використання сукупності елементарних знань з вокального мистецтва та виконавських навичок. Вироблення основ вокальної культури слугує підґрунтям майбутнього професіоналізму та особистісного розвитку дітей молодшого шкільного віку. Основи вокальної культури включають такі структурні компоненти: організаційно-мотиваційний, когнітивно-інформаційний, оцінювально-слуховий, усвідомлено-дієвий, виконавсько-творчий.

У роботі визначено критерії й показники формування основ вокальної культури, визначено рівні сформованості основ вокальної культури молодших школярів у закладах початкової спеціалізованої мистецької освіти, у склад яких входять школи мистецтв. Розроблена методика має визначену концептуальну ідею, яке відрізняє її від існуючих методик – формування основ вокальної культури молодших школярів на національних здобутках.

У дисертаційному дослідженні теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено методику та її педагогічні умови формування основ вокальної культури молодших школярів у школах мистецтв, доведено важливість одержаних результатів для подальшого впровадження в систему початкової спеціалізованої позашкільної освіти та шкіл різного типу навчання.

Ключові слова: основи вокальної культури, критерії вокальної культури, молодші школярі, школа мистецтв, сольний спів, вокальне мистецтво, методика вокального навчання.

Гавриленко Лариса Николаевна. Методика формирования основ вокальной культуры младших школьников школ искусств. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02. – теория и методика музыкального обучения. – Национальный педагогический университет имени Н.П. Драгоманова. – Киев, 2010.

Диссертация посвящена проблеме формирования основ вокальной культуры младших школьников школ искусств. В ней проанализированы

историческая, национальная вокально-методическая литература и действующие программы, методические пособия и научные разработки по проблеме формирования основ вокальной культуры младших школьников школ искусств. На этой основе раскрыто понятие „основы вокальной культуры”, выведены критерии и показатели ее измерения, уровни формирования основ вокальной культуры младших школьников школ искусств. *Основы вокальной культуры* – это способность к художественно-образному воплощению содержания вокального произведения путем использования совокупности элементарных знаний из вокального искусства, воплощенных в исполнительскую практику. Основы вокальной культуры являются основой будущего профессионализма и личного развития детей младшего школьного возраста. Основы вокальной культуры включают такие структурные компоненты: организационно-мотивационный, когнитивно-информационный, оценочно-слуховой, осознанно-действенный, исполнительско-творческий. Критериями основ вокальной культуры названы: степень формирования позитивного отношения к развитию собственного голоса, степень освоения элементарными знаниями в области вокального искусства, мера способности к правильному слуховому оцениванию качества звучания собственного голоса и голоса других, степень овладения элементарными вокальными навыками, мера способности к сценическому воплощению художественного образа вокального произведения.

Констатирующим экспериментом были охвачены респонденты четырех категорий: учащиеся контрольной группы – 90 человек, экспериментальной – 90 человек, учителя – 25, родители – 30, представители администрации школ – 12. Всего педагогическим экспериментом было охвачено 272 человека. Эксперимент проходил в период с 2005 по 2008 год.

Педагогическими условиями формирования основ вокальной культуры младших школьников школ искусств названы: создание позитивной атмосферы обучения на уроке сольного пения, проведение систематического педагогического воздействия на вокально-художественное развитие младшего школьника с постоянным привлечением его к самоконтролю и самооценке, постоянная устремленность ученика на публичную демонстрацию результатов вокально-художественной работы, проведение занятий в соединении со слушанием и анализом образцов вокальной музыки, расширение знаний вокально-педагогического репертуара в единстве с заботой о сохранении в учащихся индивидуальных художественных наклонностей.

Разработанная методика имеет определенное концептуальное положение, которое отличает ее от существующих методик – формирование основ вокальной культуры на национальных достояниях. В методике определена цель, задания, методы и приемы формирования основ вокальной культуры младших школьников в школах искусств. Методика состоит из трех этапов: организационно-мотивационного, осознанно-деятельного и художественно-ориентированного. Разработанная методика активизирует процесс обучения младших школьников сольному пению в школах искусств, обобщает

теоретические сведения в сфере методики развития детского голоса из отечественного и мирового наследия, совершенствует методы, приемы и способы формирования элементарных вокальных навыков, которые составляют основы вокальной культуры, воспитывает исполнительскую культуру младших школьников. Применение разработанной методики позитивно подействовало на смену в показателях определенных уровней. Так, если до проведения эксперимента высокого уровня достигли 10% учеников, то после проведения эксперимента их количество увеличилось до 41,1%. Низкий уровень существенно уменьшился с 22,2% до 3,3 %. Эти факты подтверждают эффективность разработанной методики формирования основ вокальной культуры младших школьников школ искусств. Таким образом, доказана значимость полученных результатов для дальнейшего внедрения в систему начального специализированного образования и школ различного типа обучения.

Практическое значение исследования состоит в том, что созданную методику возможно внедрять в практику работы не только школ искусств, но и во всех заведениях начального специализированного образования искусств, которые включают в программу уроки сольного пения, это – гимназии, колледжи, лицеи искусств, музыкальные студии при средних специализированных и высших образовательных заведениях, а также в общеобразовательных школах.

Ключевые слова: основы вокальной культуры, критерии вокальной культуры, младшие школьники, школа искусств, сольное пение, вокальное искусство, методика вокального обучения.

Larisa Gavrilenko. Method of forming of bases of vocal culture of junior pupils at schools of arts. Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of pedagogical sciences after speciality 13.00.02 – theory and method of musical study. – National pedagogical university of the name M.Dragomanova. – Kiev, 2010.

Dissertation is devoted the problem of forming of bases of vocal culture of junior pupils at schools of arts. Historical national vocal methodical literature, operating programs methodical manuals of problem of forming of bases of vocal culture are analyzed. On this base the concept of vocal culture is formulated and the criteria of it's measuring, and levels of formed of vocal culture are shown out for junior pupils at schools of arts. Method of forming of bases of vocal culture of junior pupils at schools of arts is grounded and the experimentally tested. The proved importance of the got results is for subsequent introduction in the system of primary specialized education of out-of-school education and-school of different type of studies.

Key words: bases of vocal culture, criteria of vocal culture, junior pupils, school of arts, class of vocal, vocal arts, vocal method.